

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 2 • NR 14 • 1966

Supplement og kritik

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Supplement og kritik

Gera - en förklaring

I sin intressanta studie »Navn efter våben« i HT 13, s. 117, kommenterer Sven Tito Achen den dansk-skånska adliga ätten Gere's namn: »havd det nu må betyde«. Då vi ju hava att göra med ett »talande« vapen (i den män man nu kan använda detta uttryck, när vapnet — och ej namnet — är det primära) finnes förklaringen i vapnet: »ved en opstāende hvid spids delt af sort og rødt« (Nyt dansk adelslexikon). Denna heraldiska figur kallas just »gera« eller »gere« (av fornsvenska *gere*, kilformigt stycke tyg, motsvarande isländska *geiri*, kil), i äldre tysk heraldik *Gern* (Grandjean).

Samma vapen fördes av de troligen ifrån Skåne härstammande svenska friherrliga (år 1561) ätterna Gera till Björkvik resp. Allönö, och i dessas vapenbeskrivning få vi en liknande förklaring av nämnda term: »En röd eller blå sköld med spets af guld eller silfver nedifrån, bred vid basen (*giron*, enligt franska heraldiken, hvaraf slägten möjligen fått sitt namn)« (Schlegel & Klingspor, Den med sköldbref förlänade men ej å Riddarhuset introducerade svenska adelns ättar-taflor, Stockholm 1875, s. 83).

L. P-n

Symbolik og moderne heraldik

Heraldisk Tidsskrift II, hefte 11, side 33-42, bragte en artikkel av forhenværende *Garter King of Arms*, Sir George Bellew, med titel »Heraldik i vor Tid«. Som det fremheves redaksjonelt i tidsskriften, er artikkelen innhold bestemt av engelske forhold. Det er da heller ikke så meget selve artikkelen, som de ledsagende våbenavbildninger, jeg her vil tale om. Jeg formoder at de er valgt fordi de kan ansees for representative for engelsk heraldik. Samtidig må det være tillatt å vurdere dem under en almindelig heraldisk synsvinkel.

Hvor fremragende nevnte våbenavbildinger er for en teknisk betraktnng, fore-

kommer flere av dem mig allikevel ved sin opbygning og sin symbolikk å måtte virke skremmende på enhver, som ut fra helt almindelige forutsetninger vil nærm sig heraldikken. De kan lett gi det feilaktige inntryk, at heraldik bare kan være et passende tidsfordriv for barnlige sjeler. Og det bør motarbeides.

På side 39 ser vi det våben, som er blitt tildelt den britiske atomenergikommisjon. Skjoldet — bestrodd med kuler (i engelsk heraldik kalt runderinger og i segl fremstillet som flate skiver), og med en spiss syy ganger tverrdelt av siksaklinjer — »hevdes av atomforskere klart å ansueliggjøre en atomspaltning«. Vi tør formode at det her dreier sig om atomforskere uten synderlig kjennskap til heraldikken. I betraktnng av at våbenet formodentlig er komponert av heraldikere uten synderlig kjennskap til atomforskningen, blir dette lykkelige resultat jo så meget mer forbausende. Skjoldholdere er to sjeldne fabeldyr — »som man nesten intet vet om — derfor blev de funnet passende«. Vi savner dyrets navn, men skal ikke opholde oss ved det, derimot gå videre og etter strengt logiske linjer redusere formelen under illustrasjonen til det følgende: »Et våben som klart ansueliggjør noget, som man nesten intet vet om.« Og så, for å konkludere: Det sier sig selv at når man, som her, bruker heraldikens klassiske møbler til å illustrere en atomspaltning, blir resultatet hverken viden-skap eller heraldik, men noget som faller behjelpeig mellem to stoler.

Vi vender oss dernest til våbenet på side 40 som er tildelt *The Institute of Mechanical Engineers*. Skjoldmerket forestiller »en måleplasser som måler en stål-bjelkes diameter«, og skal stå for »presisjon«. Uhellet vil at merket er praktisk talt identisk med det vanlige dreieremblem (beskrevet av S.T.A. i HT I, nr. 2, s. 86-87). Men det er våbenets skjoldholdere, som fremfor noget tiltrekker sig vår opmerksomhet, — Arkimedes, »der står for planlegning«, og Vulkan, »som re-

presenterer håndverksmessig kvalitet.« Hvilket er en symbolik, som i høi grad undervurderer Arkimedes' åndshistoriske betydning og trivialiserer Vulkans plass i mytologien. (For øvrig, hvis man velger å innføre oldtidens skikkelsen i moderne heraldik, får man holde sig til oldtidens rangordning, hvilket vil si at Vulkan, til tross for Arkimedes' geni, som en guddom må tilkomme den første plass av de to.)

Ellers er det tydelig at hverken Arkimedes eller Vulkan har en anelse om, at de her har en funksjon som skjoldholder. Vulkan lener sig inn til skjoldets baksiden og synes å støtte albuen mot hjelmen, idet han inntar en stilling, som kan virke nonchalant, men sikkert kun tar sikte på å skjule at han er halt — hvilket har lyktes kunstneren fortrinlig. Arkimedes sitter på et eller annet bak skjoldet, hviler hånden på skjoldkanten og haken mot den, hensunken i ettertanke over de cirkler, han har tegnet i sandet. Hvad begge figurer angår, kunde både skjold og hjelm ha vært fjernet og erstattet med f. eks. et klippestykke, — og vi hadde bedre sett hvad vi hadde for oss, nemlig en allegori som vanlig på 1700-tallet i tidens mest sotladne stil.

Betrakter vi sammenligningsvis det våben på side 41 som tilhører *Australia and New Zealand Bank Ltd.*, ser vi to skjoldholder, som virkelig vet hvad de gjør. I dette våben er komposisjonen så fast, at den ikke gir anledning til forstyrrende digresjoner, mens skjoldholdernes uheraldiske naturalisme i *The Institute of Mechanical Engineers'* våben får oss til å frykte for at kulen på hjelmen skal trille ned i hodet på den intetanende Arkimedes, og rive hesten med sig i fallet. Hvad ellers hesten angår, er dens balanseakt imponerende, dens symbolik derimot tvilsom, hvilket vi skal komme tilbake til i en senere forbindelse.

Vi skal her bare tilføie, at når kunstneren-heraldikeren allikevel ikke har formastet sig til å la Arkimedes og Vulkan gå helhjertet inn for opgaven å holde *The Institute of Mechanical Engineers'* skjold, er grunnen tydeligvis nettop den.

Han har følt at det vilde være et forstikt stykke. Det vilde være blitt den reneste karikatur. Konklusjonen gir sig da selv.

På side 37 finner vi et våben, som er blitt tildelt *The British Antique Dealers Association*. Skjoldmerket er en krone, den som i heraldikken kalles en »antik krone«. I heraldikken er den yngre enn andre, mer vanlige kronetyper. Sitt navn har den vel fått fordi man antok at den var karakteristisk for antikken, den gresk-romerske oldtid. Da ordet »antik« i sammensetningen »antikvitethandler« har fått en vesentlig utvidet betydning, og da nevnte krone bare er utilstrekkelig karakterisert ved sitt navn, blir det av symbolikken ikke annet enn ordlikheten tilbake. Hvordan man videre vil stille sig til våbenets to rebusartede skjoldholder, får være en smaksak. Her er det hjelmerket, som først og fremst fortjener å omtales.

Det beskrives som en buste av »den berømte kunsthåndverker« Benvenuto Cellini. Berømt kunsthåndverker? Hvilen kunstner var dengang ikke håndverker, hvilken håndverker ikke kunstner? Benvenuto Cellini var kunstner, mer presist gullsmed og billedhugger, og er nu ikke mindre berømt som memoirefatter. Men hvad har denne italienske renessanskikkelse med den britiske antikvitethandlerforening å gjøre? Skulde forklaringen være at nevnte buste kan tenkes å være av patineret gibs, altså en »antikvitet« av tvilsom verdi? Jeg vet det ikke.

Men hvorom allting er, portrettkunst hører ikke hjemme i heraldikken, ikke portrettbuster som hjelmerker, ikke malte portretter som skjoldmerker. Det finnes tusener på tusener av mere eller mindre kjente historiske personer, hvis trekk er bevaret i portretter eller buster; skulde heraldikken åpne sine porter for slike som merker, ville man komme op i det rene uføre, og den regel, at en kynlig heraldiker skal kunne tegne et våben på grunnlag av en våbenbeskrivelse alene, ville måtte oppgis. Anderledes stiller det sig selvfølgelig med slike historiske per-

soner, som kjennes ved sine attributer. De må få beholde den beskjedne plass i våbenkunsten som de har.

Det neste våben, som fortjener omtale, finnes på side 35 og tilhører feldmarskalk Sir William Slim. Skjoldholderne her skal være to soldater fra avdelinger, som har stått under Slims kommando.

Vi kjenner forholdene i gammel tid, da ridderen førte sitt personlige våben i felten, og det var under hans banner at hans undergivne samlet sig og stod vakt. Enda til for et par hundre år siden hadde militære avdelinger navn etter sine chefer, oberster kunde hverve sine egne regimenter, og patrioter reise frikorps til sitt fedrelands tjeneste og utruste dem på egen bekostning. På bakgrunn av det forhold militære chefer dengang fremdeles stod i til sine undergivne, kunde det være naturlig om en og annen av dem blev tildelt retten til som skjoldholder å føre de under hans kommando stående soldater eller frikorpsmenn med deres tilhørende antrekks eller uniformer. I HT 1/5 side 193–196 har Ole Gripenberg redegjort for et par slike tilfelle fra Finnland og Sverige.

Men forholdene er idag andre. I Norge og formodentlig i de andre skandinaviske land har militære befalingsmenn således ikke adgang til å pålegge sine underordnede å utføre noget privat arbeide for sig. Men heller ikke i England kan jeg tenke mig at de har det. En soldat bør da ikke avbildes som utførende et slikt arbeide. Sir William Slims skjoldholderne svarer ikke lenger til en realitet, men er en tankeløs gjentagelse av noget, som engang hadde sin gyldighet, men idag ikke har det. Moralen er at man i en tidsmessig heraldik ikke bør benytte en symbolik, som er hentet ut fra en ikke lenger bestående orden.

På side 34 ser vi det våben, som er blitt tildelt Lord Rootes, en førende mann innen den britiske automobilindustri. Rootes' familie har tidligere ført våben; det nye vi da finner i hans våben som *peer*, er skjoldholderne, to hester — to hester symboliserende hestekrefter, med lenker om halsen symboliserende at de

samme er lagt i lenker, og i lenkene hjul symboliserende transport.

Den lenkede hest på hjelmen i *The Institute of Mechanical Engineers'* før omtalte våben var gitt samme symbolske betydning som hestene her.

Da *hestekraft* som en konvensjonell måleenhet for mekanisk energi ikke har noget egentlig med *hest* å gjøre, må man si at symbolikken her i beste fall er fullkommen banal. Vi tenker på alt hvad hesten står for i menneskehets historie. Ser vi bildet av en hest, vekkes straks vår interesse og sympati takket være utallige assosiasjoner, som vi ikke til enhver tid behøver å gjøre oss bevisst. Men hører vi så at hesten i dette specielle tilfelle symboliserer »hestekraft«, virker det straks lammende på vår fantasi.

Tar vi videre i betrakting at det er Lord Rootes' og andres behjulede hestekrefter i form av automobiler for person- og lastebefordring, traktorer o.s.v., som har jaget hesten bort fra våre landeveier, gjort den til et særsyn i våre byer, på det nærmeste overflødiggjort den i landbruket og avskaffet den i militærvesenet, kort sagt, at automobilen har utryddet hesten av vårt daglige liv, må vi si at symbolikken i dette tilfelle ikke bare er banal, men i bunn og grunn forløyet.

Her skal selvfølgelig intet være sagt mot automobilen i og for sig — men bare mot en heraldik, som velger hesten som det mest velegnede symbol for en mann i hans egenskap av førende skikkelse innen automobilindustrien. Det sier sig selv at Lord Rootes som skjoldholderne da heller burde ha fått en personbil og en lastebil med adgang til, til enhver tid, å skifte dem ut med årets modell.

Man taler om heraldikkens forfallstid og betrakter den som i det vesentlige tilbakelagt med forrige århundrede. Det kan være riktig nok hva angår den heraldiske form. Men når det gjelder innholdet, har forfallet fortsatt, og nye lavmål er nådd. Hvilket skulde fremgå av den her omtalte artikkel »Heraldik i vor Tid«. En slik omgang med symboler så man aldri nogengang tidligere i heraldikkens historie.

Hans Krag.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[sv] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.